

ROOTS

Herziene tweede druk

Boek: ROOTS

Schrijver: Ir. B.J. Verdoes

Bernard Verdoes studeerde aan de TU in Delft werktuigbouwkunde en toegepaste wiskunde. Daarna volgde hij postdoctoraal onderwijs in de organisatiekunde en maakte in zijn werkzame leven in theorie en praktijk de ontwikkeling mee van de informatietechnologie. Hij publiceerde over toepassingen van informatietechnologie in de luchtvaart en schreef samen met collegae een boek over de principes van onderhoudsmanagement.

Reeds in zijn Delftse tijd ontwikkelde hij een grote belangstelling voor filosofische vraagstukken, die nooit is verdwenen. Tegelijkertijd bleef hij op de hoogte van de 'state of the art' in de natuurkunde.

Gekoppeld aan zijn ervaringen, in combinatie met en aanraking met religie en afwijkende opvattingen over de toegevoegde waarde hiervan, is de basis gelegd voor dit boek. Het is een geheel vernieuwde versie van het boek *'En zij die er vandaan kwamen, waren er ook geweest'* dat ruim tien jaar geleden verscheen. De aanvullingen in de heruitgave zijn een verdere verdieping van actuele onderwerpen, zoals de discussie over de vrije wil en de discrepantie tussen filosofisch en religieus denken. De centrale vraag is waarom het religieuze denken zo is achtergebleven bij de ontwikkeling van kennis, kunst en maatschappij en wat de rol van de smaakmakers in de kerkelijke instituties hierbij is. Daarbij; zou er een alternatief zijn.

Om tot een antwoord en een eigen opvatting te komen is de schrijver uitgegaan van de opgedane kennis die hij afzette tegen de oude waarheden die tot religie hebben geleid. Vervolgens heeft hij zijn opvattingen over geluk, normen en waarden via een laterale beschouwing in deze uitgave geformuleerd.

Literatuurverwijzingen zijn soms wél en soms niet in de teksten gebruikt. Als de tekst bijvoorbeeld een weergave is van gedachten waarvan de herkomst niet eenduidig is, zijn geen verwijzingen gebruikt.

ROOTS

Bernard J. Verdoes

WORTEL
PUBLISHING

Nieuwe uitgave

De eerste versie van dit boek verscheen in 1999 onder de titel:

‘En zij die er vandaan kwamen waren er ook geweest’ Trivialiteiten en andere onbegrijpelijkheden. De inhoud is een verzameling vertellingen die tot een nieuwe opvatting over de plaats van religie in de samenleving voert.

Deze nieuwe uitgave is een uitgebreidere en verbeterde versie waarin veel aandacht besteed is aan het vraagstuk van de vrije dat door recent neurologisch onderzoek in de belangstelling is komen te staan. Daarnaast is de tekst geactualiseerd met recente kennis over de samenstelling van de kosmos en aangevuld met opvattingen uit de godsdienstwetenschap en de filosofie.

Reacties van lezers op de vroegere uitgave hebben tot verdere explicatie en toevoegingen geleid. Alle opvattingen zijn voor rekening van de schrijver. Additionele reacties zijn welkom.

ROOTS/ Bernard J. Verdoes

Noordwijk ZH: Wortel Publishing

Herziene 2^e druk

Met literatuur opgave

ISBN/EAN: 978-90-817999-1-1

NUR: 600

Uitgever: Wortel Publishing

Copyright © 2011: Ir. B.J. Verdoes

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze dan ook en evenmin in een (retrieval) systeem worden opgeslagen, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	6
<i>Verleden tijd</i>	
MIJN MOEDER	14
GESPREK MET EEN GOEDE VRIEND	18
<i>Grenzen van de wetenschap</i>	
WERKELIJKHEID EN KOSMOS	29
Samenvatting	44
TUSSEN MIN EN PLUS ONEINDIG	48
HOMO SAPIENS	53
ANTWOORD AAN EEN VRIEND	62
(Uit vrije wil)	
EN ZIJ DIE ER VANDAAN KWAMEN WAREN	70
ER OOK GEWEEST	
<i>Invloed op het denken</i>	
LATERAAL DENKEN	76
EEN KEER PER JAAR IS ALLES WEL EENS WAAR	79
GESPREK MET EEN FILOSOOF	93
EEN GELEERDE	97
EMOTIE	104
BLIKSEMFLITS	106
<i>Nieuwe opvatting</i>	
QUO VADIS	110
Terug naar de bron	113
RELIGIE EN WETENSCHAP	116
Waarom nu pas	122
INSTITUUT VOOR NORMEN EN WAARDEN	124
NIEUWE FILOSOFIE EN STELLINGEN	130
VERANTWOORDING	132

INLEIDING

Op de vorige editie van dit boek kwamen veel reacties binnen. De titel 'En zij die er vandaan kwamen waren er ook geweest' leidde tot discussie over het denken over hoe te leven en wat te geloven. Ook waren er vragen over de seriusheid van de titel. De logica die in de titel is opgesloten maakt de titel zin eigenlijk overbodig. Als je ergens vandaan komt, dan ben je er immers ook geweest. Dat kan niet anders, maar dit geldt ook voor vele uitspraken in het dagelijkse spraakgebruik. 'Het heeft zo moeten zijn' is zo'n uitspraak evenals 'Je kunt er eigenlijk niets aan doen'. Er zijn geleerden die op grond van hun onderzoekingen beweren dat dit ook zo is. Dat verantwoordelijkheid niet bestaat en dat ons gedrag en bestaan volledig gedetermineerd zijn, logisch voortvloeien uit de voorgeschiedenis. Alsof er niemand voor zijn of haar daden verantwoordelijk is. De opvatting dat er op elk moment meerdere alternatieven zijn waaruit je kunt kiezen, wordt door deze geleerden bestreden. Deze stellingname lijkt nogal aanmatigend en dit wordt in dit boek verder toegelicht.

Het geeft aanleiding om nog eens na te denken over de mate van invloed die het individu op de werkelijkheid heeft en in hoeverre manipulatie ervan tot de mogelijkheden behoort. Ook geeft het aanleiding om de door religieuze voorgangers gedebiteerde vanzelfsprekendheden onder het vergrootglas te leggen, te filteren en trachten te vertalen naar gewone mensentaal. Als je er goed over nadent blijkt trivialeiteiten helemaal niet zo vanzelfsprekend.

De inhoud van de vorige uitgave heeft veel losgemaakt en de meeste reacties zijn verwerkt in deze vernieuwde en aangevulde editie. Op sommige punten zijn teksten uit de vorige editie gehandhaafd en verduidelijkt ter wille van een beter inzicht in de achtergrond van bedoelingen. Ook zijn gebruikte gegevens geactualiseerd aan de hand van de laatste inzichten. Omdat er vele teksten zijn toegevoegd, aangevuld en samengebracht en de indeling is aangepast, heeft het boek een andere titel: ROOTS, verwijzend naar de wortels van ons bestaan.

De rode draad

De rode draad is uit het leven van de schrijver, opgegroeid in een gelovig nest ergens in de 'bible belt', gegrepen. Je ontkomt niet aan de invloed die je opvoeding in de eerste levensfase heeft op de ontwikkeling van persoonlijkheid en gedachtevorming. Gebeurtenissen die iets teweeg hebben gebracht zijn blijven hangen. Een mens kiest zelf wat op te diepen uit de spelonken van zijn geheugen. Wat is opgevallen en wat heeft tot nadenken gestemd.

Gebeurtenissen en gesprekken zijn aan elkaar gekoppeld en in dit boek gevormd tot één verhaal, gebaseerd op waarheid. De rode draad is verwondering over het bestaan en het zoeken naar wat belangrijk en waar is. Daar hoort ook bij dat je in de spiegel kijkt en gevoel en emotie niet onder het vloerkleed houdt. Je houdt een spiegel vast en iedereen mag er in kijken. Zelf heb ik er ook

ingekeken. Als je ook nog een spiegel bij het achterhoofd houdt, zie jezelf in de spiegel en dan zie je ook de spiegel die je tegen het achterhoofd houdt. Daarin zie je de spiegel weer waar je in kijkt en in die spiegel zie je weer spiegels. Een voortdurende herhaling, tot in het oneindige zou je kunnen zeggen. Het houdt op waar ons waarnemingsvermogen ontoereikend wordt. Dit illustreert dat het oneindige buiten ons voorstellingsvermogen ligt. Het blijkt in de praktijk moeilijk te zijn om onze eigen beperktheid in te zien. Ook voor de grootste wetenschappers en wereldleiders. Uiteindelijk roept de werkelijkheid iedereen tot de orde. Er lijkt een grens te bestaan waar we niet overheen kunnen.

De gebeurtenissen die mij zijn bijgebleven hebben betrekking op wat echt belangrijk is, liefde, dood, geluk en houden van. Onvermijdelijk komt ook religie aan de orde. De verhalen in dit boek voeren onder andere naar een nieuwe kijk op religie en waarheid en dat vereist introspectie en openheid, waardoor een zekere kwetsbaarheid onvermijdelijk wordt. De vernieuwing in de gedachtevorming over religie en waarheid in dit boek is geënt op de samenhang van religieus en wetenschappelijk denken en de synthese die mogelijk is bij een bepaalde keuze van uitgangspunten. Wie 'En zij die er vandaan kwamen, waren er ook geweest', heeft gelezen zal de oorspronkelijke gedachte uit het vorige boek ook in dit boek herkennen. Sterker nog, die staat nog steeds als een paal boven water. Vele gesprekken en symposia later heeft die overtuiging bij mij echt wortel geschoten. Roots uit roots zou je kunnen zeggen.

Mijn verwondering is sinds de eerdere versie alleen maar groter geworden. Wat is wel te begrijpen en wat niet, wat we graag zouden willen begrijpen en snappen en tegelijk nooit zullen kunnen begrijpen. Ik heb serieus geprobeerd de zoektocht naar waarheid zodanig te verwoorden, dat iedereen hem moet kunnen volgen. Een vroegere leermeester van me had als credo: 'Als je het niet aan een ander kunt uitleggen, begrijp je het zelf ook niet'.

Thema

Het thema van dit boek kan worden samengevat onder de titel 'Kies voor vrijheid van denken en levenswijze'. Hoeveel mensen zijn niet geconditioneerd door opvoeding of omgeving en werk. Vrijheid is vaak beperkt door ingeworteld gedrag en opgelegde bezigheden. De meeste mensen hebben een baas en een baan die ze graag willen houden. Een akkoordje voor de lieve vrede is dan met het eigen geweten en de heimelijk aanwezige wensen snel gemaakt. Velen conformeren zich aan een kerkgemeenschap of vereniging om ergens bij te horen zelfs zonder de doelstellingen van die gemeenschap van harte te onderschrijven. De motieven kunnen velerlei zijn, maar je kunt niet ontkennen dat er in meer of mindere mate van vrijheidsbeperking sprake is. Dat hoeft overigens niet vervelend te zijn. Je kunt er voor kiezen.

Mensen zijn onderdeel van 'de werkelijkheid', die zo'n beetje alles betreft wat we waarnemen, wat er gebeurt, maar ook alles wat er wel is, maar we niet kunnen waarnemen en alles wat er niet gebeurt maar zou kunnen gebeuren. Hoe we denken dat de wereld en het heelal in elkaar zitten, inclusief alles wat daar op en aan zit. Het is een beetje veel. De wijze waarop de mens hier in past kan op velerlei manieren worden benaderd. Alleen een summiere plaatsbepaling, voor zover relevant voor dit boek, is beschreven. Bovendien zijn er talrijke publicaties¹ die over het 'alles' in velerlei verschijningsvormen gaan. De motivering van de schrijver is alleen enigszins anders dan in het overgrote deel van de literatuur. Kan vrijheid van denken een gelukkiger leven opleveren en hebben we daar religie voor nodig.

Voor de mensheid is er maar één werkelijkheid, waarvan in de loop van de geschiedenis een fractie aan ons bekend en doorzichtig is geworden. Zo blijken er verbanden en structuren te zijn, waarvan we handig gebruik kunnen maken. Welvaart is een optelsom van wat vernuftige mensen ontwikkeld hebben. Jammer dat dit ook tot de ontwikkeling van de atoombom geleid heeft.

De mens is een onderdeelje van die werkelijkheid. In het besef dat dat ongeveer tien tot de macht drie-en twintig atomen zijn, dat is een miljard maal een miljard maal honderd duizend, is dat nog aardig wat. Van een totaal van tien tot de macht honderd en méér atomen waarmee de hele werkelijkheid of kosmos beschreven kan worden. Dan te bedenken dat atomen ook weer uiteen gespleten kunnen worden in nog kleinere deeltjes. Het maakt eigenlijk niet veel uit. Al deze getallen zijn niet te bevatten groot.

In deze fysieke werkelijkheid zoekt de mens zijn weg. Historisch gezien heeft er behalve evolutie in de fysieke mogelijkheden, ook een grote geestelijke ontwikkeling plaatsgevonden. Fysiek en geestelijk hangen met elkaar samen. Misschien bestaat het één niet zonder het ander. Wél een geest, maar zonder brein is dat moeilijk voor te stellen. De ontwikkeling van de techniek heeft er voor gezorgd dat wij welvaart hebben en om maar eens wat te noemen elke dag onder de douche kunnen. De evolutie van het denken, de gedachtevorming over goed en kwaad en de zoektocht naar waarheid hebben grote invloed gehad op de inrichting van de maatschappij. Filosofie en religie zijn bij uitstek het domein waarin ook de normativiteit van het menselijk handelen onderwerp is.

Oorzaak en gevolg

Verbanden en wetmatigheden in onze werkelijkheid zijn bijna zonder uitzondering ontdekt en beschreven door uitzonderlijk begaafde mensen. Zowel op het gebied van de natuurkunde, kennis van de natuur, als op het gebied van kunst, menswetenschappen, filosofie en andere terreinen van wetenschap zijn relaties tussen oorzaak en gevolg geconstateerd door mensen met een

---

¹ Een voorbeeld: Bill Bryson: A Short History of Nearly Everything

ongekende ontdekkingsdrift. Dit proces gaat nog steeds door, aangejaagd door nieuwsgierigheid en de zoektocht naar de ultieme waarheid. Dit boek gaat ook over relaties tussen oorzaak en gevolg, over ontdekkingen door oude geleerden, maar ook over relativiteit en de ontdekkers van het kwantumverschijnsel. Over de dieper liggende merkwaardigheden in de ons omringende natuur die we eigenlijk niet kunnen bevatten. Ook Einstein² niet en Hawkins³ niet. Als vanzelfsprekend wordt ook de religie erbij gehaald. Religie speelt een enorme rol en de resultaten van de wetenschap en het bereikte kennisniveau over de natuur zijn van grote invloed op ons denken over religie.

De huidige inzichten in het ontstaan van de wereld om ons heen geeft ruimte aan het beeld dat het gedrag van de mens niet gedetermineerd en daardoor ook niet voorbestemd is. Dat er in het verleden bewuste keuzes gemaakt zijn die het verloop van de geschiedenis mede hebben bepaald. Niet causaal dus, zoals sommige wetenschappers ons tegenwoordig willen doen geloven, maar wel degelijk een keuze van mensen die er ook verantwoordelijk voor gehouden kunnen worden. Bij andere keuzes was de zaak anders gelopen. Misschien wel beter, maar mogelijk ook slechter. Wij zullen het nooit weten want er is maar één werkelijkheid. Toch is het interessant om via de gepasseerde takken terug te gaan in de boom van denkbare mogelijke geschiedenissen en te speculeren over de in het verleden gemaakte keuzes. In het bijzonder de keuzes die ook zonder spiritualiteit geheel verklaarbaar tot religie hebben geleid.

Lateraal denken ⁴

Eén van de hoofdthema's in dit boek wordt via een lateraal denkproces geformuleerd. Je keert in de boom van mogelijke beslissingen terug in de tijd en tracht een voorstelling te maken van wat er gebeurd zou zijn indien je op enig moment een andere tak van de boom gekozen zou hebben. Moeilijke aangelegenheid natuurlijk omdat dit in de praktijk niet kan. Maar wél zinvol indien je het idee hebt dat het zo gegaan is als het is gegaan op grond van een gefalsificeerd besluit in het verleden. Je bent, gezien de ingewikkeldheid van de werkelijkheid, natuurlijk niet in staat om te kunnen zeggen wat er gebeurd zou zijn via die andere tak en takken. Het kan toch tot andere inzichten en een andere opstelling in de wereld aanleiding geven.

De schrijver heeft het gewaagd om via een lateraal denkproces te evalueren wat er gebeurd is met het gedachtegoed van wijze leermeesters als Mohammed en in het bijzonder Jezus van Nazareth. Het is zo merkwaardig dat er afgeleid uit hun uitlatingen zoveel geheimzinnigheid gecreëerd kon worden. Hoe het heeft kunnen bestaan en nog bestaat dat véél van hun beweringen en wijsheid zonder

---

² Albert Einstein and Leopold Infeld (1968); The Evolution of Physics

³ Steven Hawkins: A brief history of time

⁴ Edward De Bono: Lateraal denken

toetsbaar bewijs in de metafysische sfeer terecht is gekomen. Dat er kerkelijke en wereldlijke overheden hebben kunnen gedijen die onder één hoedje speelden. Dat zij onder de voorgespiegelde en ingebeelde goddelijke paraplu rijk konden worden ten koste van de gemoedrust en het lijden van grote aantallen goedgegelovige en gedweeë mensen.

De reactie op de eerdere uitgave van deze publicatie was divers. Vooraanstaande theologen hebben relatief gematigd gereageerd, maar er waren ook reacties van ongekende felheid, ergernis en boosheid. Variërend van hoe durf je de gedurende eeuwen ontwikkelde waarheden in twijfel te trekken tot de machtige kerkelijke fundamenten bieden zoveel materieel en geestelijk houvast dat er méér voor nodig is dan een afvallige om ze zelfs maar aan het schudden te krijgen. Of zelfs: de Heer himself zal je weten te vinden en anders doen wij het zelf wel. Is dit een onrealistisch waandenkbeeld? Nooit van moordende fundamentalisten gehoord?

Het beeld van een samenzwerende, haast crimineel opererende, kerkelijke institutie is natuurlijk een te eenzijdig beeld en gaat voorbij aan de positieve invloed van kerken, het geloof, op de ontwikkeling van normen en waarden. Maar deze dualiteit houdt tegelijk een vraag in. Had het positieve zonder het negatieve gekund? Zou de ontwikkeling van normen en waarden te scheiden zijn van de metafysica en de opvattingen die er bestaan over leven na de dood en andere niet te controleren geheimzinnigheden. Terwijl Jezus Christus van Nazareth, die aan de wortel van de boom van de Christelijke geschiedenis staat, voor hetzelfde geldt als een wetenschapper te beschouwen is. Een wetenschapper die nota bene een uitzonderlijke ontsluiting van een natuurlijk verband tussen oorzaak en gevolg heeft waargenomen en blootgelegd. Een verband dat aanwezig is bij het meest ingewikkelde en meest ontwikkelde conglomeraat van atomen en moleculen dat de natuur voortbrengt. Anderen hebben verbanden ontdekt in de materiële wereld om ons heen, zoals de wet van Archimedes en later de relativiteitstheorie van Einstein⁵. Grote wijsgeren, en in het bijzonder Jezus, hebben een verband ontdekt dat rechtstreeks te maken heeft met het gedrag en het geluk van mensen. Een dwingend verband tussen oorzaak en gevolg, maar dan van toepassing op het gedrag van mensen. Wat u niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet. Wie geeft zal ook ontvangen. Als je wat voor een ander over hebt, word je er zelf gelukkiger van. Wie zorgt voor de wereld en de natuur, zorgt voor een beter en gelukkiger leven. Hoewel, verpakt in de taal uit de tijd van Jezus komt zijn waarneming daar toch op neer. De taal als neerslag van wat er zich in ons brein afspeelt is eigenlijk ontoereikend om aan te geven wat de gemoedstoestand is als het over liefde en zorg over het wel en wee van een ander gaat. De waarneming van een verband tussen geven en geluk is niet gemakkelijk in onze taal te duiden, maar dit komt ook omdat er

---

⁵ Albert Einstein Relativity: (1961)

met deze waarneming eigenlijk helemaal niets is gebeurd. In ieder geval geen wetenschappelijke toetsing. Er is ook geen instituut gesticht om de hypothese te formuleren en te toetsen en een theorie verder te ontwikkelen. Er zijn geen leerstoelen gesticht en geen leerdoelen geformuleerd uitgaande van de gedane waarnemingen. Wat er wel gebeurde, is maar al te goed bekend. Goed bedoelende vissers hebben er een goddelijk tintje aan gegeven. Vervolgens hebben anderen de waargenomen ontdekking van oorzaak en gevolg omgetoverd in een goddelijk voorschrift. Met sancties voor diegenen die zich van het voorschrift distantieerden. Daarbij vanzelfsprekend uitgaand van de interpretatie van het voorschrift, zoals dat door latere geestelijke voorgangers is gedefinieerd. Bang gemaakt door hen en arm gehouden door hun heersers, die door kerkelijke leiders als door God benoemd te werk werden gesteld, werd het circus compleet gemaakt. Fantastische formule, die trouwens nog steeds werkt. Gelukkig heeft De Bono ons het laterale denken geleerd. Het is nog niet te laat.

Ontkoppeling

Het is tijd om het historische verband tussen de keuze voor de manier van leven en het belijden van een religie te ontkoppelen. Enerzijds is er de wijsheid van de grote wijsgeren uit het verleden, inclusief de keuze voor de leefwijze. Anderzijds is er de voorstelling die vele mensen graag maken van datgene wat niet voor te stellen is en de dwingende invloed van religie op onze leefwijze loslaten. De religie in een nieuw jasje moet worden teruggebracht tot algemeen aanvaarde simpele leefregels, indien mogelijk getoetst, maar zonder de dwang van het religieuze voorschrift. Leefregels waarvan er vele tot de wortels van onze beschaving zijn geworden, ondanks de religieuze verpakking. Daarnaast de individuele voorstelling en fantasie over alles wat eigenlijk niet te vatten en voor te stellen is.

De religie heeft deze twee aspecten altijd gekoppeld, waardoor het mogelijk werd om het voorschrijven van normen en waarden tot een exclusieve licentie van de religieuze leiders te verheffen. Het moet echter ook zonder koppeling kunnen. Er bestaat weliswaar de scheiding tussen kerk en staat, hoewel niet overal, maar zelfs als dat formeel zo is werkt de praktijk in veel gevallen anders. De invloed van clan, familie en gezin, van school en kerk, imam en dominee staan vaak een ontkoppeling in de weg.

Begrenzing

Alle wetenschappelijke ontdekkingen, alle waarnemingen van verschijnselen in de natuur en daaruit afgeleide verbanden tussen oorzaak en gevolg zijn onvolledig. Het streven naar volledigheid zal nooit ophouden. Er is altijd weer de increment⁶, die wel steeds marginaler⁷ wordt, maar er altijd zal blijven. Er is

---

⁶ increment: volledigheid zal nooit kunnen worden bereikt, echter kunnen er eindeloos

altijd wel weer iemand die nog harder kan lopen hoewel het verschil met het vorige record steeds kleiner wordt. Dit kan oneindig doorgaan zolang meetinstrumenten het verschil nog kunnen meten. Er is echter nog meer. Het blijkt aantoonbaar dat er een grens is waar we, zowel met onze gedachten als wel met onze waarnemingen, niet overheen kunnen. Een dimensie die we ons per definitie niet kunnen voorstellen. In de theorievorming is er zelfs al sprake van vele dimensies die buiten ons domein liggen. Ga er maar aan staan. Je kunt er wel mee rekenen, maar je er geen voorstelling van maken. Oerknal, oneindigheid en zwaar, gekromde ruimte.

Het onbegrijpbare

Waar halen mensen de moed vandaan om anderen een voorstelling die men van het onuitspreekbare en onbegrijpbare maakt op te dringen. Hoe bestaat het dat er nog mensen zijn die hun mening en voorstelling tot een fundamentalistisch principe maakt. Of denken dat je drie keer in de rondte moet springen op maandagavond. Of altijd een zwart pak of wit hemd moet dragen omdat het anders wel eens verkeerd met je kan aflopen. Een tolerante beeltenis, een afbeelding trachten te maken van een niet te begrijpen iets is even menselijk als de mens zelf. Echter geen beeld dat algemene geldigheid van de beeltenis suggereert en op grond daarvan ook door iedereen geaccepteerd zou moeten worden. Het hiernamaals is voor velen een verwoording van iets dat na de dood bestaat, maar niet iedereen is daarvan overtuigd. Dat willen we graag zo houden en er niet voor gestraft worden.

We zijn allemaal een product van evolutie en opvoeding. We vormen allemaal een voorstelling van hoe alles in elkaar zit, wat we zeker weten, geloven, et cetera. De kunst is om het onderscheid te maken tussen het persoonlijke en het algemeen geldende. Op zoek zijn naar de waarheid, zodanig dat we er beter en gelukkiger door worden. Zeker niet banger, intoleranter, onverdraagzamer en egoïstischer.

---

veel steeds kleinere stapjes worden gezet om volledigheid te benaderen; zo'n klein stapje heet 'increment'

⁷ marginaler: betekent dat de afstand tussen de bereikte volledigheid en de nagestreefde volledigheid steeds kleiner wordt